

УДК 347.78.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.49>

ОБНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Тарасенко Л.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-4359-8965*

Тарасенко Х.Ю.,

*доктор філософії в галузі права,
старша викладачка кафедри теорії права та прав людини,
Український католицький університет
ORCID: 0000-0001-9960-0169*

Тарасенко Л.Л., Тарасенко Х.Ю. Оновлення законодавства України у сфері авторського права та його адаптація до стандартів ЄС.

У статті розглядаються окремі проблемні аспекти щодо адаптації законодавства України у сфері авторського права до стандартів ЄС. Встановлено, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014) визначила засади реформування українського законодавства у сфері інтелектуальної власності, і відповідно Україна за період 2014-2024 рр. суттєво оновила правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, наблизивши його до європейських стандартів. Встановлено, що значним кроком уперед для України стала інституційна реформа державної системи правової охорони інтелектуальної власності, зокрема, було створено національний орган інтелектуальної власності. Україна впродовж 2017–2022 рр. реформувала законодавство про авторське право, і станом на сьогодні відповідні законодавчі положення майже повністю відповідають європейським стандартам. Доведено, що закон про авторське право (2022) слід сприймати позитивно, оскільки він передбачив імплементацію в національне законодавство численних Директив ЄС у цій сфері. Встановлено, що закон розмежовує фотографічний твір і фотографію, яка створена без творчої праці автора і не наділена оригінальністю (це призводить до того, що така фотографія не охороняється авторським правом). Доведено, що право *sui generis* поширюється на базу даних, виробник якої зробив якісно та/або кількісно значний внесок в отримання, перевірку чи подання вмісту бази даних; право особливого роду (*sui generis*) здійснюється незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних або її вміст охороні авторським правом або іншими правами і це право *sui generis* на базу даних може передаватися (відчужуватися) відповідно до закону. Встановлено, що правове регулювання відносин, пов'язаних із генеруванням неоригінальних об'єктів та їх правовим режимом, в Україні запроваджено вперше, і Україна є одна з небагатьох країн світу, в якій законом внесено правову визначеність щодо цих об'єктів. Обґрунтовано, що комп'ютерна програма станом на сьогодні в умовах цифровізації потребує більш якісного правового регулювання, яке мало би деталізувати порядок створення комп'ютерних програм, набуття, здійснення та захист прав на комп'ютерні програми. Обґрунтовано, що потребує правової визначеності також правовий режим комп'ютерних програм, які пов'язані з винаходами чи корисними моделями (так звані «computer implemented inventions»), а також правовий режим вільного, відкритого програмного забезпечення. Обґрунтовано, що потребує правової визначеності розмежування різних видів відеоматеріалів, які включають в себе аудіовізуальні твори, відеограму (як відеозапис) та інші відеозаписи (зважаючи на значне поширення відеоматеріалів, які створюються щодня майже усіма користувачами смартфонів, і в подальшому ці відеозаписи (у том числі змонтовані) потрапляють у мережу Інтернет (зокрема, соціальні мережі, відеохостинги тощо).

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, Інтернет, комп'ютерна програма, право *sui generis*, фотографічний твір, база даних.

Tarasenko L.L., Tarasenko Kh.Yu. Updating the legislation of Ukraine in the field of copyright and its adaptation to EU standards.

The article considers certain problematic aspects of adapting the legislation of Ukraine in the field of copyright to EU standards. It is established that the Association Agreement between Ukraine and the

EU (2014) defined the principles of reforming Ukrainian legislation in the field of intellectual property, and accordingly, Ukraine for the period 2014–2024 significantly updated the legal regulation of relations in the field of intellectual property, bringing it closer to European standards. It is established that a significant step forward for Ukraine was the institutional reform of the state system of legal protection of intellectual property, in particular, the creation of a national intellectual property authority. Ukraine during 2017–2022 reformed the legislation on copyright, and as of today the relevant legislative provisions almost fully comply with European standards. It has been shown that the Copyright Act (2022) should be viewed positively, as it has provided for the implementation of numerous EU Directives in this area into national law. It has been established that the law distinguishes between a photographic work and a photograph that is created without the creative work of the author and is not endowed with originality (which leads to the fact that such a photograph is not protected by copyright). It has been shown that the sui generis right extends to a database whose creator has made a qualitatively and/or quantitatively significant contribution to the acquisition, verification or presentation of the content of the database; the sui generis right is exercised regardless of whether the relevant database or its content is protected by copyright or other rights and this sui generis right to the database can be transferred (alienated) in accordance with the law. It is established that the legal regulation of relations related to the generation of non-original objects and their legal regime was introduced in Ukraine for the first time, and Ukraine is one of the few countries in the world where the law has introduced legal certainty regarding these objects. It is substantiated that a computer program as of today in the conditions of digitalization requires better legal regulation, which should detail the procedure for creating computer programs, acquiring, exercising and protecting rights to computer programs. It is substantiated that the legal regime of computer programs related to inventions or utility models (the so-called «computer implemented inventions»), as well as the legal regime of free, open source software, also requires legal certainty. It is justified that legal certainty is needed to distinguish between different types of video materials, which include audiovisual works, videograms (as video recordings) and other video recordings (given the significant spread of video materials created daily by almost all smartphone users, and subsequently these video recordings (including edited ones) end up on the Internet (in particular, social networks, video hosting sites, etc.).

Key words: intellectual property, copyright, Internet, computer program, sui generis right, photographic work, database.

Постановка проблеми. Реформування законодавства України про інтелектуальну власність є важливим етапом для України на шляху набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС). Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014) налічує близько 100 статей (157–252), які визначили засади реформування українського законодавства у сфері інтелектуальної власності. Україна за період 2014–2024 рр. суттєво оновила правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, наблизивши його до європейських стандартів. При цьому законодавчі зміни стосувалися всіх блоків інтелектуальної власності – авторського права, суміжних прав, колективного управління, промислової власності (патенти, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення тощо), результатів селекційних досліджень (сортів рослин), захисту прав інтелектуальної власності.

Значним кроком уперед стала також інституційна реформа державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Було створено національний орган інтелектуальної власності (далі – НОІВ), до компетенції якого входять всі повноваження щодо надання правової охорони об'єктам авторського права, промислової власності, щодо захисту прав інтелектуальної власності (процедури pre-grant opposition, post-grant opposition тощо). Спочатку повноваження НОІВ виконував УКРПАТЕНТ (заклад експертизи у сфері інтелектуальної власності), в подальшому було створено окрему організацію, яка з листопада 2022 р. здійснює повноваження НОІВ. Так, відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. державна організація “Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій” виконує функції НОІВ [1].

Наприкінці 2022 р. було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», який слід вважати суттєвим кроком вперед щодо якісного оновлення вітчизняного законодавства у цій сфері. Також цей закон виступає яскравим маркером адаптації національного законодавства України до стандартів ЄС.

Метою дослідження є аналіз оновленого правового регулювання відносин щодо авторського права в Україні, визначення проблемних аспектів, обґрунтування висновків щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Стан дослідження. У науковій літературі наявні наукові статті, дисертаційні дослідження щодо даної проблематики. Зокрема, слід звернути увагу на наукові доробки Андроська Г.О., Дорошенка О.Ф., Капіци Ю.М., Кодинця А.О., Штефан А.С., Яворської О.С. та інших науковців, які досліджу-

вали різні проблемні аспекти у сфері авторського права. Окремі з цих досліджень були виконані давно, хоча, слід відзначити, вони не втратили свою актуальність. В умовах сьогодення є потреба в оновленні наукового аналізу окремих проблемних аспектів, пов'язаних із оновленням законодавства України про авторське право. Вітчизняне законодавство породжує багато дискусійних питань щодо різних аспектів набуття, здійснення та захисту авторських і суміжних прав, що зумовлює актуальність цього наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність в Україні та ЄС, інших країнах Європи з правової точки зору трактується однаково. Водночас групування правових інститутів права інтелектуальної власності частково відрізняється. Наприклад, на думку британських дослідників Rochelle C. Dreyfuss і Justine Pila, право інтелектуальної власності включає в себе: авторське право, патенти, торговельні марки і дотичні до них об'єкти (комерційні найменування, географічні зазначення, доменні імена, недобросовісну конкуренцію), комерційну таємницю, право на захист від публічності, захист прав [2, с. 55]. Натомість в Україні у науковій літературі традиційно виділяють наступні складові права інтелектуальної власності: авторське право і суміжні права (включає в себе і колективне управління), патентне право (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), засоби індивідуалізації (торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення), інші об'єкти права інтелектуальної власності (комерційна таємниця, права на сорти рослин, породи тварин, наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція, компонування інтегральних мікросхем) [3; 4].

Як бачимо, певні концептуальні відмінності на перший погляд є. Водночас йдеться про розгляд однакового масиву питань інтелектуальної власності, але окремі з них розглядаються в межах різних блоків, різних правових інститутів. Так, недобросовісна конкуренція в Україні має окреме правове регулювання [5], і стосується комерційних позначень (торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення, інші комерційні позначення) та комерційної таємниці. Відтак питання, пов'язані з недобросовісною конкуренцією, включені до відповідних правових інститутів інтелектуальної власності (засоби індивідуалізації, комерційні таємниці). Право на приватність (право на захист від публічності) також розкрито у національному законодавстві України, але не в законодавстві України про інтелектуальну власність, а у Цивільному кодексі України. Так, статті 307, 308 Цивільного кодексу України регламентують захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок та охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах. Ці статті містяться не в Книзі 4 Цивільного кодексу України (Право інтелектуальної власності), а в Книзі другій (Особисті немайнові права). Водночас ці законодавчі положення тісно пов'язані з правом на приватність та охороняють особу від зайвої публічності (вимагається згода фізичної особи на знімання її на фото- чи відеоплівку, таємне знімання особи заборонено; фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи).

Україна впродовж 2017–2022 рр. реформувала законодавство про авторське право, і станом на сьогодні відповідні законодавчі положення майже повністю відповідають європейським стандартам. Вказані реформи відбувалися у кілька етапів:

- 2017 р. – прийняття змін щодо охорони та захисту авторських та суміжних прав у цифровому середовищі (введено поняття веб-сайту, веб-сторінки, власника веб-сайту, власника облікового запису, передбачено порядок захисту авторських прав на цифрові об'єкти в позасудовому порядку в рамках механізму take down notice) [6];
- 2018 р. – прийняття змін щодо колективного управління (прийнято новий закон, який визначив правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні) [7];
- 2022 р. – прийняття нового закону про авторське право [8] (вказаний закон було прийнято на виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з метою удосконалення правової охорони авторського права і суміжних прав).

Законодавство у сфері авторського права станом на 2022 р. залишалося одним з небагатьох інститутів права інтелектуальної власності, який ще не був оновлений в рамках реформи законодавства про інтелектуальну власність. Так, у 2020 р. відбулася реформа законодавства про промислову власність, яка зумовила появу НОІВ та суттєво змінила правове регулювання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок та інших об'єктів права промислової власності.

Новий закон про авторське право (2022) справді слід сприймати позитивно, оскільки він передбачив імплементацію в національне законодавство численних Директив ЄС у цій сфері. Зокрема, було вдосконалено законодавчі положення щодо особистих немайнових та майнових прав, службових творів і творів, які створені на замовлення, випадки вільного використання творів, поло-

ження щодо права слідування, щодо договірних форм розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, щодо захисту авторських прав, у тому числі і у цифровому середовищі, було запроваджено правову охорону неоригінальних баз даних, неоригінальних об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, сирітських творів. Закон також відображає більшість тенденцій розвитку авторського права у цифрову епоху.

Основні законодавчі зміни полягають у наступному. Закон про авторське право (2022) запровадив поняття оригінальності твору (як ознаки об'єкту авторського права), яка характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору. Поняття «оригінальності» з'явилося фактично на заміну «творчому характеру».

Передбачено певні новації щодо правової охорони оригінальної назви твору, оригінального персонажу твору, у разі їх використання окремо від твору. Зокрема, оригінальна назва твору чи оригінальний персонаж трактується законодавцем як твір та самостійно охороняється відповідно до закону.

Закон розмежовує фотографічний твір і фотографію, яка створена без творчої праці автора і не наділена оригінальністю (це призводить до того, що така фотографія не охороняється авторським правом). У науковій літературі з цього приводу відзначають, що правовий режим фотографії як об'єкту все ж законом не визначено, тому запропоновано на рівні закону надати правову визначеність фотографії як об'єкту, застосувавши до неї право особливого роду (*sui generis*), як це має місце щодо неоригінальних баз даних та об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою [9, с. 299]. Щодо права *sui generis*, відзначаємо, що воно поширюється на базу даних, виробник якої зробив якісно та/або кількісно значний внесок в отримання, перевірку чи подання вмісту бази даних. Право особливого роду (*sui generis*) здійснюється незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних або її вміст охороні авторським правом або іншими правами і це право *sui generis* на базу даних може передаватися (відчужуватися) відповідно до закону. Правова охорона неоригінальної бази через механізм права особливого роду спрямоване на охорону бази даних як певного цифрового об'єкту, який також може використовуватися особою, яка її створила, а також іншими особами (користувачами), які для того, щоб набути статус законного користувача, повинні отримати дозвіл на використання від особи, яка створила таку базу даних [10, с. 213].

У ст. 33 закону про авторське право (2022) йдеться про право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Так, під неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, законодавець розуміє об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Правове регулювання відносин, пов'язаних із генеруванням неоригінальних об'єктів та їх правовим режимом, в Україні запроваджено вперше, і Україна є одна з небагатьох країн світу, в якій законом внесено правову визначеність щодо цих об'єктів. Підхід законодавця є загалом правильним та логічним: визначено поняття та ознаки неоригінального об'єкту, згенерований комп'ютерною програмою, суб'єктів майнових прав, обсяг таких прав, строк їх дії, можливості передання (відчуження) цих прав, а також надано можливість належно захищати такі права. Окремі законодавчі положення, безумовно, потребують уточнення або, деталізації (наприклад, щодо належності майнових прав на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою), для усунення суперечностей у правозастосуванні, водночас ці потенційні вдосконалення не є настільки критичними, щоб їх негайно просувати на законодавчому рівні. Загалом позитивно оцінюємо прийняття відповідних спеціальних норм щодо правового режиму об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, та вважаємо підхід законодавця виправданим та прийнятним для правозастосування.

Певні новації торкнулися і особистих немайнових та майнових прав автора. Так, перелік особистих немайнових прав автора доповнено правом надати назву твору або залишити його без назви, та правом присвятити твір особі (особам), події або даті. Це, безумовно, слушне законодавче нововведення, водночас можливо, було б слушним додатково доповнити перелік особистих немайнових прав, які передбачені в законодавстві зарубіжних країн. Зокрема, до особистих немайнових прав автора, які не передбачені у новому законі про авторське право, є право на доопрацювання твору, право на першу публікацію твору (оприлюднення твору), право заперечувати проти знищення чи видалення твору, право на збереження конфіденційності певних фотографій та ін. [11, с. 65].

Відзначаємо і вдосконалення правового режиму комп'ютерної програми як об'єкту авторського права. Зокрема, законодавець врахував підходи, викладені у відповідних Директивах ЄС, та адаптував положення вітчизняного законодавства у відповідності до них. Водночас, на нашу думку, комп'ютерна програма станом на сьогодні в умовах цифровізації потребує більш якісного правового регулювання, яке мало би деталізувати порядок створення комп'ютерних програм, набуття,

здійснення та захист прав на комп'ютерні програми. Потребує правової визначеності і правовий режим комп'ютерних програм, які «супроводжують» винаходи чи корисні моделі (так звані «computer implemented inventions»), а також правовий режим вільного, відкритого програмного забезпечення. Загалом позитивно оцінюючи законодавчі зміни, відзначаємо необхідність прийняття спеціального закону, який би унормував цілісно правовий режим комп'ютерної програми. Безумовно, цей закон мав би бути спрямований саме на визначення особливостей правового регулювання цього об'єкту, і не мав би дублювати загальні положення про авторське право.

Закон про авторське право (2022) вдосконалив порядок припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Ці норми спрямовані на регламентацію позасудової процедури припинення порушення авторських прав. Безумовно, такий підхід законодавця є вдалим, оскільки він надає альтернативний варіант суб'єкту авторських прав щодо обрання процедури захисту. Вперше на законодавчому рівні в Україні цей порядок було запроваджено ще у 2017 р. Закон 2022 р. цю процедуру вдосконалив, надавши можливість суб'єкту авторських прав вимагати припинення незаконного використання будь-яких об'єктів авторського права. Положення Закону про авторське право 2022 р. в цій частині, безумовно, не можуть вважатися панацеєю від всіх порушень авторських прав у цифровому середовищі, однак поступове застосування вказаних законодавчих норм на практиці покликане спростити процедурні аспекти щодо захисту авторських прав, які порушуються у мережі Інтернет. Законодавець також передбачив положення про відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав. Зокрема, провайдери послуг обміну контентом не будуть нести відповідальності за порушення авторського права за умови що вони: вжили всіх можливих заходів для отримання відповідного дозволу; вжили всіх можливих заходів для унеможливлення обміну контентом стосовно об'єктів авторського права, щодо яких суб'єкти авторського права подали в порядку, визначеному законом, заяву з вимогою унеможливлення доступу до цифрового контенту та недопущення подальшого розміщення на веб-сайті відповідного контенту; вжили заходів для припинення порушень авторського права з використанням мережі Інтернет, передбачених законом, а також для недопущення повторного розміщення на веб-сайті (веб-сторінці) відповідних об'єктів авторського права, доступ до яких було унеможливлено (conception of safe harbour privilege for providers) [12, с. 305].

Висновки. Незважаючи на те, що закон про авторське право (2022) суттєво змінив правове регулювання у сфері авторського права, окремі правові інститути все ж слід вдосконалювати додатково. Так, на нашу думку, слід визначити правовий режим фотографії, поширивши на неї право особливого роду *sui generis*, яке також унормовує і неоригінальні бази даних, а також доцільно чітко розмежувати фотографію та фотографічний твір.

Окрім того, окрему увагу слід приділити таким об'єктам авторського права як комп'ютерні програми та бази даних, щодо яких доцільно прийняти окремі законодавчі акти, які можуть більш повно визначити їх правовий режим (порядок набуття прав на них, особливості здійснення і захисту прав, випадки вільного використання, публічні ліцензії тощо).

Також потребує правової визначеності розмежування на рівні закону різних видів відеоматеріалів, які включають в себе аудіовізуальні твори, відеограму (як відеозапис) та інші відеозаписи (зважаючи на значне поширення відеоматеріалів, які створюються щодня майже усіма користувачами смартфонів, і в подальшому ці відеозаписи (у том числі змонтовані) потрапляють у мережу Інтернет (зокрема, соціальні мережі, відеохостинги тощо). Відповідна норма дасть змогу чітко визначити правовий режим такого об'єкту та усуне виникнення спорів щодо його правової природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження КМУ від 28.10.2022 р. № 943-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 13.05.2025).
2. The Oxford Handbook of Intellectual Property Law. Oxford University Press. 2018. 1024 p.
3. Право інтелектуальної власності. За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. К. Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. 696 с.
4. Інтелектуальне право України. За заг. ред. професора О.С. Яворської. Тернопіль. Підручники і посібники. 2016. 608 с.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 13.05.2025).
6. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України від 23.03.2017 р. № 1977-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text> (дата звернення 13.05.2025).

7. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України № 2415-VIII від 18.05.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text> (дата звернення 13.05.2025).
8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 13.05.2025).
9. Тарасенко Л.Л. Фотографічний твір як об'єкт авторського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. № 87. Ч. 1. С. 299–304.
10. Тарасенко Л.Л. База даних: правова природа за законодавством України та правом ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 86. Ч. 2. С. 213–219.
11. Simon Stokes. *Digital Copyright: Law and Practice*. Bloomsbury Publishing. 2014. 310 p.
12. EU Internet Law: Regulation and Enforcement. Tatiana-Eleni Synodinou, Philippe Jouglex, Christiana Markou, Thalia Prastitou. Springer, Nov 9, 2017. 433 p.